

ЧЕТВЕРТИЙ ЧОЛОВІК.

(Нарис).

Коли професор Крамер підіймався на третій поверх до свого мешкання, то ще від других сходів морщив носа, ніби хто цвьогав по ньому тоненькими батіжками, як той кіт, якому піднесли під ніс собаку. А цеж нічого особливого. Чути було лише дико-шалений концерт його дівтори, у якому менший, пузатий карапуз, що має ось хутко п'ять місяців, тримав альту, а старша півтретьюлітня Христуня пискливого дисканта, який додавав якогось особливо захоплюючого жару до цього концерту. Все-ж глушило час від часу гармонійне контральто, так знайоме йому від часу шлюбу з благородною дівчиною купецького походження, з нечисленною ріднею. І що за концерт! Заткати уха і втікати від нього в світ за очі. Але... Пізнавши вже раз змисл життя, зваливши на плечі його тягар, тащись уже з ним, чи солодко тобі, чи ні... Та цеж і не так уже тяжко. Пара крикунів широкоротих? вередування жінки? Що це значить в порівнанню з вічністю? Та й що це за мода булаб, колиб усі вмирили з цілими нервами? Зуби й нерви цеж одно. Зуби дзвонять, а нерви грають. Та жінки мають завсігди міцніший цей музичний інструмент. У чоловікаж псується хутко одно й друге. Нерви від неспокою, а зуби від ціплення. Гех, заціпив, кажуть, зуби... Ха-ха-ха!... Та не в тім річ. Ай, ай, ай! Що ми за люде нерозумні. Каналії ми, от що. Кажемо, змисл... Що значить змисл? Ніякого тобі тут змислу, а просто нісенітниця, глупота, як хочте, непорозуміння. Ха-ха-ха! Дурний же-ж ти о-о-о—як!.. Хто зна. Може й так. Але я знаю лише, що змисл напевно мав би лише той, у кого вийнялиб з черепа мізок, випхалиб його соломою, та пустилиб шугати по світі. Можеб тут і був змисл, бо він принаймні не знав би, що робить. А тут?...

Він утомлений. Тяжке і овітря аудиторії, довгі диспути зі студентами над Гегелем, та заплутаною теорією випадковости, над так званим щастям і нещастям у ході історії людства, над твердженнями Буркгарта, проковтнули для нього ось увесь той змисл, тим більше, що аудиторія надзвичайно уважно відноситься до розв'язки цих проблем, які безперечно, грають не останню роль в життю одиниць, а народів і поготів.

Домашній концерт, що опритомнив був його, на хвильку ущух, коли він зашкрабав ключем у замку дверей, а відчинивши, побачив, як назустріч йому гонила заплакана дівчинка в убраннячку з оксамиту. А за нею бігла жінка,

яка бурно кинулась йому на шию, а він обертав лише головою, ніби у фризієрні, намагаючись повернути її так, щоб голосні поцілунки по можливості рідше влучали до уст. Здивувався.

Вона завсідги цілує його, та не так страшно. Що з тобою, Льолю? Що сталось? Маєш нове убрання? Запрошення на бал?...

— Дора, Дора — задихалася Льоля, — Дора виходить заміж! Прислала листа... Стривай, я прочитаю.

Але він пішов через їдальню до свого кабінету, кинув око на сніжно-білий накритий стіл, на якому парувала в тарілках його улюблена сочевична юшка, і це його тішило. Ложки, ножі, виделця, шклянки й серветки струнко й нетерпляче очікували й запрошували до столу.

Він сів при столі, зняв пенсне, витер його, після знов зняв і ще раз витер кінчиком хусточки до носа, вважаючи мабуть, що кінчик є найчистішим, подивився на стіл на пляшки з чорним пивом, що стояли перед кожним одна, і поволі, ніби розважуючи щось, узявся за ложку, а лівою рукою розгортая катальог.

— А я думала, що ти хочеш лист читати — сказала Льоля і засміялася дрібно, дрібно і лоскотно.

— Ти навіть забув і серветку розстелити... Оті книжки...

— Ти краще, Льолю, перечитай уже мені сама того листа. І став розгортати уважно серветку...

— Хочеш, щоб прочитала? — спитала Льоля...

— Ну, звичайно...

— Справді?... Це дуже гарно...

Льоля взяла коперту, вийняла з неї пучок списаного паперу, з якого вийняла три фотографії: чоловіки з накопиченою чуприною і масляно-солодкою усмішкою, що свідчили про безперечно гарні прикмети його характеру; молодого хлопця, гімназиста, у форменному кашкеті, по останній моді, знятого лише по коліна, що реготався на всю губу, і двох так само реготливих пухлих панн, з „нічого собі“ ногами, повненьких, дозрілих, у простих перкалевих убраннях. Краща з них була помічена хрестиком, виписаним червоним чорнилом. Не правда, милі фотографії, а це найголовніше. У світі так багато смутного. К чорту його, ми будемо сміятись — вони так кажуть. Та, ну їх... Вони зараз перейшли у руки професора, а той подивився на тих панн і зауважив: умгу!... нічого, нічого... умгу! — Тай зараз і відложив, не дивившись більше. А жінка читала:

„Кохана, неоцінена Льолю!

Звичайно тяжко, просто неможливо словами смертних висловити мою величезну радість, що геть розриває мої груди! Льолю!... Ні!... Я не можу, я не знаю, я дивуюсь до смерті, як це все так дивно, просто чарівно, могло ста-

тися. Просто вірити не хочеться. Уяви — я заручена! Заручена, і то з безподібною людиною, з людиною, якого рідко бачить світ, якого шукати між мільйонами, якого обожую, якому молюся, якому належу уся, уся, уся!!!... Що я не прибільшую в оцінці мого Роберта, якого я Бобішом назвала, варто лише глянути раз, щоби переконатися. Високий, зі свіжим ще, отвертим обличчям, з прекрасними божеськими кучерями, які зрідка всівають уже натхненні срібні волосинки, з очами, у які хочеться лиш дивитися і дивитися, і хочеться їх видивити, випити їх хочеться з орбіт, як черстве, міцно-п'янюче вино з кришталевих келихів. Він сильний, з міцним м'язами і сорокшостилітнім життєвим досвідом, до того, як капля води, подібний до Гергардта Гауптмана і посідає неабиякий мистецький хист маляра, малює картини і часто продає їх на численних столичних виставах. Одна думка про посідання такого чоловіка приносить божевільну насолоду“.

Професор поворушився. „...Крім того він має посаду старшого вчителя у вищій реальній школі і хутко матиме рангу наукового радника, що подобатиметься також і твою Ромчикові“.

— Напевно, напевно! — муркнув професор.

„...Посідає реальність — морг саду з сімдесятьма штуками овочевих дерев і стодвацятьма кущами різних ягід. Цей садок лежить у дуже догідному місці при шляху, за містом, тому має велику вартість. Ще минулого року пропонувано за нього двацять чотири тисячі, на що Бобіш не згодився, бо ціна його росте з року на рік. Ох, щоб ти лише бачила той садок!... Я гуляла там кілька разів, брала соняшні ванни і позувала моєму Бобішові для його найновішої модерної картини „Родина щастя“, яку він хоче подарувати мені в день нашого шлюбу. Ах, як тут часом амюзантно!...

Син мого Бобіша, що має вісімнадцять літ, є, як і батько, багато обдарованим, гарним і симпатичним хлопцем, кінчас ось гімназію, студіюватиме право, здобуде докторат і займе вже зарезервоване для нього його дядьком місце у фінансовому уряді. А дочки: молодша (зазначена на фотографії хрестиком), моя улюблениця, вийде заміж за гарного, вишуканого мною, дипломованого інженіра, що принесе їй безперечно щастя, а старша готується переняти посаду секретарки у закладі для психічно-хорих у Баварії. Посада, як бачиш... Та гарно оплачена і рекомендована моїм добрим знайомим пастором. Словом, усе складається як найкраще. Ми щасливі всі безмежно, часто проводимо з Бобішом майже цілі двацять чотири години разом, а як ні, то годинами просиджуємо за безконечними телефонними розмовами. До того, ми ходимо на проходи, до театру, ка-

варні, кіна, їздимо за місто в наш садок. Бобіш зачарований моїм голосом і ми часом уряджуємо домашній концерт сольових співів у супроводі роялю на чотири руки, бо він також і грає гарно. Він обіцяв мені дістати сольовий номер при улаштуванні концерту товариством для плекання домашніх звірят і таким чином я матиму змогу виступити перед широкою публікою столиці. Мій Бобіш розцвів як рожа в маю, і цілий день сидючи у своєму гарному соняшному кабінеті, при бюрку, на якому повно картин, співає:

„...О, як же я радів майовим днем,

Солодка дівчина була при тім“...

Роскішно, божесько, чарівно! Його кімната нагадує національну галерію, а моя обернеться хутко у крамницю малярського мистецтва. Це безподібно все! Льолю, Льолю, колиб ти бачила мене Ні, остаточно, я переконана тепер і твердо вірю у силу випадку. Пригадуєш ти наші сперечання на цю тему, коли ти казала, що щастя залежить від самого себе, а я твердила, що від випадку? Памятаєш? А чи памятаєш, як чотири роки тому я писала тобі з Копенгаги, про ту мою дівчину, яку випадково пізнала у тому самому готелі, де я перебувала тоді? Чи подумаєш ти, що це була теперішня моя улюблена пасербиця, дочка мого коханого Бобіша? А він-же тоді ще мав жінку, яка хоріла двацять літ. Бідний, нещасний. Що мусів він перенести на протязі такого довгого часу з хорою жінкою? Може я матиму щастя надолужити йому втрачене.

Мушу тебе ще повідомити, що у мому мешканню відігралась недавно велика драма, чи навіть скорше трагедія. Перед тижнем я здала свої три кімнати в найми одній російській родині. Це були дуже порядні, благородні люде, зубний лікар з дружиною, без дітей, спокійні і добрі. Та по трьох днях їх перебування у мому мешканню, раптом, уяви, вмирає, серед ночі чоловік на удар серця. Боже, що тут за буря счинилася. Біганина, стукотня, крик, безперивне дерчання телефону... Найкращі лікарські сили зігнались та всі зусилля були даремні. Прибита горем жінка зовсім зомліла і, коли відійшли лікарі, ніхто не турбувався покійником. Я мусіла сама обмити його, нарядити, закрити очі, в руку букетик квіток уложити і взагалі зробити все, що може зробити в такому випадку добрий християнин своєму ближньому. Аж рано найшло повне мешкання різних рідних і знайомих покійного і моє мешкання стало подібне до ярмарку, де крутилося увесь час від трицяти до сорока осіб, так що я не почувалася господинею власного дому. Та ще гірше тепер. Позостала вдовиця справляє мені чимало клопоту, бо залишилася вона у мене на ший без жадних засобів до прожиття. Чим заплатить вона мені помешкання? Це ще гаразд, що я взяла гроші за три місяці

наперед, а то не знаю, щоб я тепер робила. А через три місяці щось подумаю... І прийняла їх на лихо собі... Це все кинуло чорну плямку на наш сніжно-білий життєвий килим, та маю надію, що з бігом часу вона злиняє і ми заживемо знов у щастю, радості, добробуті й безтурботності. От і тепер я збираюся до мого гаряче коханого Бобіша, де ми гратимемо у чотири руки Штравсового вальця „Розцвітають у Пратері дерева“. Як це буде гарно! Не маю більше слів, щоб висловити свій захват, своє кохання до нього! Я горю вся, мені переймає гарячка від одної думки про зустріч з ним, я тремчу від уяви зустріти його чарівний погляд, серце палає і бється, ніби мені не трицять п'ять, а шіснацять літ, та повір, що і в шіснацять я не пережила нічого подібного, була значно розважлишою у таких справах, а тепер... я забулася, забулась... Мені хочеться не знати нічого, не чути, не бачити, лише відчувати його, ласкати його, дивитися в його очі і чути гаряче його дихання. Одним словом, я забулась у сні солодкого щастя... Навіть сотої частини не сказала того, що хотілося сказати... не маю для цього більше слів, але в кожному разі прошу тебе і всіх коханих рідних зрозуміти мене, відчути моє щастя, пережити його зі мною, а я тимчасом залишаюся сердечно віддана всім, всім, всім... і з щирим привітом безконечно цілую тебе і всіх рідних

Ваша Дора“.

— Це вже все? — спитав професор.

— Одну хвилинку. Ще *post scriptum* :

„P. S. Забула сказати, що вінчання наше відбудеться в листопаді ц. р. у церкві св. Юрія при скромній, але затишній обстанові, у товаристві найблизких, переважно його рідних і знайомих. Шлюбну подорож таким чином мусимо зробити уже цих ферій... Та це неважне“.

Професор заворушився, неначе хотів щось промовити, та жінка знов перебила:

— Ах, мій милий, це ще не все. — На окремому листочку було дрібно написано :

„Прошу тебе, Льолю, передай цей лист ще Путі, Лізі, Зюзі і Вальтерові. Дай прочитати кузинам Греті, Маргариті й Люті, передай до Лівів, до фон Вімерів, нашої старенької тіточки Калюби не забудь; перешли до Кельну Крамерам і попроси, щоб там-ті передали його на Оцелос до пастора, та безумовно перечитай його твоєму дорогому Ромчикові, що безперечно справить йому приємність. Мій Бобіш дуже хотів би пізнати такого заслуженого професора, яким є твій Ромчик, бо він і сам хутко здобуде професорське звання“.

Вона скінчила й з сяючими очима чекала слів захоплення.

Професор підніс очі від столу і промовив з переконанням:

— Тяжкий, тернистий шлях пройшла ця жінка. Не радіти тут треба, а плакати... Не варті мужчини великої любови жінок, не вміють цінити її. Чи-ж це можливе, щоб ті каналії, ті грубі потвори, бездушні боввани так легковажили найкращими скарбами ніжної жіночої душі і серця? Нікчемний, дрібний рід!.. Нашасна страдниця! Не хочеться вірити, щоб така жінка мала оце четвертого чоловіка. Четвертий чоловік! Два втекло, третій нагло помер... а четвертий?... Та хто його знає... Зіпсується й цей.

Він глибоко зітхнув, зняв ще раз пенсне, старанно витев кінчиком носової хустинки шкелка, насадив знову на ніс і з якоюсь особливою увагою, з ясним виразом глибокого спочуття у вогких очах почав сьорбати прохолодулюблену юшку.

ЯК. ГОНЧАРЕНКО.

НАДВЕЧІРНЄ*).

День снує мінливу шаль,
 Рожевіють хвилі десь...
 Переливчата печаль
 Світить приязно в лице.
 Там на обрію в гаю
 Сутінь прохолодь ростить,
 День брунькує мисль свою;
 Щось верхівя мідянить.
 День пірнув лицем у шаль.
 Лиш проміння де-не-де,
 Вечір -- кареє лоша --
 Попаски степами йде...

*) Із „Молодняка“.